

LA MULASSA I QUATRE MINYONS

JOAN MASSANA CARSI

Les notícies més pretèrites de diables de foc a Vilanova no són d'un ball, tal com s'entén en l'actualitat, sinó de quatre diablots acomboiant la mulassa, que llavors també cremava pólvora. Aquestes referències apareixen en la documentació de l'Obra de la Parròquia de Sant Antoni Abat, sobretot en els seus comptes. L' Obra n'era la junta rectora i, com a tal, responsable que els seus entremesos s'exhibissin amb cura pel Corpus Christi, per Sant Antoni Abat -la festa grossa de la vila- i per la Mare de Déu de les Neus a partir del segle XIX. Els papers es guarden a la Parròquia. Aquests entremesos eren diversos. La mulassa, el més antic i representatiu, és documentada a començaments del segle XVII. Una altra més petita, dos-cents anys més tard. Els gegants grossos, a la primeria del segle XVIII. Els gegantons van estrenar-se el 1771. El drac, que gaudia d'un règim distint, durant el primer terç del segle XIX. La Parròquia de Vilanova posseïa les figures perquè desfilaven a la processó del Corpus, instaurada arreu al segle XIV per combatre l'heretgia que negava la presència real del Crist en l'eucaristia. Aquestes no van sorgir del no res, sinó fruit de la cristinianització d'icones i idees paganes, aleshores encara arrelades en l'imaginari de la població. L'Església va servir-se'n davant l'atzucac de no poder-les anihilar. La rua del Corpus va reeixir, d'altra banda, perquè va aplegar tots els anhels socials i festius del moment, de tal manera que el seu patró va repetir-se en ocasió d'altres solemnitats, religioses o profanes, i perquè la seva data, a tocar de l'estiu, va assegurar-li l'atractiu del caràcter alegre. El 1710 La primera notícia coneguda de diables de foc a Vilanova, a hores d'ara, és aquest assentament de la pirotècnia de la mulassa i uns diablots del Corpus de 1710: "Per 4 coets per la Mulassa y una grossa de xiquets per los diablots ... 14 sous". La mulassa i els diablots, que es complementaven, recollien el sincretisme de la processó del Corpus. Les seves espurnes suggerien la màgia de la purificació, de la renovació, de la devoció i de la victòria sobre el foc. La manipulació de la pólvora, a més, hi possibilitava l'experimentació d'un llenguatge molt imaginatiu. Cal recordar que el domini del foc va ser cabdal per a la humanitat, atès que es tractava d'un element capaç de dur el dolor o la destrucció, i alhora, el benestar de la llum, l'escalfor o la vida. Aquesta fita és refermada per la creença, en diferents cultures al llarg de la història, que el foc emanava dels déus i també, el millor recurs dels homes per atansar-se a la divinitat. En conseqüència, no és estrany que atesorés tan de protagonisme en cultes i rituals diversos, entre d'altres de la religió cristiana. I és que les guspies de la mulassa i els diables, ofertant-se mesurades, amb respecte i harmonia, estaven molt ritualitzades. La mateixa referència del 1710 especifica que tan sols es van assignar "4 coets" a la mulassa. Cadascún d'ells petat a un lloc concret de la vila: els altars on es mostrava el Santíssim Sagrament durant les processons del Corpus o en d'altres indrets principals, davant del Temple Parroquial, la Casa de la Vila o una casa benestant.

Aquesta consuetud apareix detallada en referència al drac, la bèstia que va continuar-la quan la mulassa va emmudir a començaments del segle XIX. Un rebut del 1841 recull que va recompensar-se "lo trevall de portar y tirar los Cuets en lo Drach la tarda del dia de Corpus en la sortida de la Yglesia lo Santísim y a la plasa Major devan del altar, y en lo altar que fant a casa toni hibern, y en lo altar que fant en la plasa llarga, y en lo entrar lo Santísim Sagrament en la yglesia, y retornar los del Magnífich Ajuntament devan la casa de la Vila". La flamarada dels diables, en canvi, no era tan eixuta. El 1710 també va assenyalar-se que van disposar d'"una grossa de [coets] xiquets", dotze dotzenes. Aquest foc, però, no destorbava el discurs de la figura central. La preeminència de la mulassa s'assegurava proveint-li la pirotècnia més contundent. El Corpus de 1712 va escriure's que eren "Per la Mulassa los Coets Grossos". Un dibuix al llibre Recanasió de terres del 1739, que es guarda a l'Arxiu Històric Comarcal de Vilanova i la Geltrú, insinua que l'animal, coet a la boca, tenia el coll estret i una mica allargassat.

Com les seves homònimes, també el movia per sorprendre els espectadors? Els minyons Els diables, doncs, no eren els protagonistes de l'espectacle. Un apunt del Corpus de 1751 corrobora que es tractava de "la Mulassa, y als Minyons que la acompanyan". Els "minyons" eren els diables, indistintament. El 1734, el cirurgià Josep Mateu va anotar 1 lliura "per fer los Cuets per la Mulassa y de Minyons". En un segon document, en canvi, que era pels "Cuets per la Mulassa y diablots". El 1763 pel Corpus, es parla dels "Minyons que serviren de diablots en ditas Proffessons". El 1765 pel Corpus, "los cuets dels minyons y de la Mulassa". El mateix el 1769. Això no obstant, el seu paper no era prescindible, atesa la seva funcionalitat. Preservaven l'espai escènic i guiaven les passes de la mulassa. L'empara era necessària davant del fet que tan sols hi feien cap dos mulassers. Però els diables eren molt més que això, també arrodonien la representació amb les seves connotacions simbòliques.

Entre d'altres motius, perquè eren quatre. El número quatre atresora més càrrega del que un s'imaginaria a primer cop d'ull, atès que condiciona diversos àmbits en l'ordre de les coses. Quatre són les estacions de l'any, les parts del dia, les fases de la lluna, els punts i els vents cardinals, els temperaments o les edats de l'home. La llista seria extensa si es recorregués exhaustivament la totalitat de mitologies o credos. Per la seva proximitat no podem bandejar una mirada a l'imaginari cristià, en què hi trobem la creu, el tetragrama, els quatre evangelistes, els quatre profetes majors o els quatre pares de l'església. El 1768 pel Corpus van lliurar-se 15 sous "als diablots 3 sous 9 [diners] á cada hu". N'eren quatre, ja que dotze diners equivalen a un sou. La despesa de "3 sous 9 [diners] á quiscun dels 4 diablots" va repetir-se a l'edició de 1769. El 1772, de nou "per los quatre Diablots". El 1777, "Per 4 Diablots". La figura del diable encara és més sucosa. Els diversos estudiosos que han teoritzat sobre el seu simbolisme hi han endevinat la pervivència d'un pòsit pre-cristià. Uns i altres hi han barallat restes d'antigues divinitats –ígnies, domèstiques, tectòniques, agràries, etc.- que l'Església no va poder esborrar de la ment dels fidels. Que tampoc no reprimien el seu costat picaresc i que l'Església va identificar perspicaçment amb el diable. La malícia es materialitzaria en els diables de foc amb carretillades fora de context. El panteó, com tots, era fruit de la indefensió innata de l'home, de les seves pors davant la incertesa del demà. I més en els nostres avantpassats que acusaven una major dependència de la natura.

El seu menor coneixement de les lleis que regeixen l'evolució regular del món encara els feia més temerosos. Jordi Bertran, en el seu llibre *El ball de diables de Tarragona*, a més, no ha reduït la creació dels diables de foc a l'assimilació per part del cristianisme d'un substrat màgic, sinó que hi ha entrevist l'amalgama d'altres components. Bertran situa l'èxtasi per la pirotècnia en la tradició per l'alquímia que els àrabs ens llegaren. Però sobretot rescata els joglars medievals europeus de la història del teatre. D'aquests va destacar les seves similituds amb els diables de casa. Un caràcter que també ha reconegut en d'altres figures festives associades al diable d'arreu d'Europa, moltes d'elles ben vives avui dia. En definitiva, uns elements que ens apropen a la poliedria del nostre personatge. Els matisos de la mulassa no es queden enrere. La seva desfilada pel Corpus ha estat justificada per intervenir en el quadre del misteri del naixement de Crist. Un paper que s'adiu al seu rol en relats anteriors en altres cultures a causa de la seva esterilitat. Hi apareix venerada, per antítesi, com a potenciadora de la fertilitat, entre d'altres parcel·les, de l'agricultura i la ramaderia. Un fet gens casual, ja que la humanitat sempre s'ha volgut assegurar els fruits del seu treball amb accions rituals i més quan li'n depenia la supervivència. Fins i tot dedicant-les als rivals, per evitar que provoquessin més malastrugança. El suborn, per captar complicitats o per sadollar la ira dels malvats, ha estat moneda corrent dels homes. El pacte per la fecunditat va segellar-se en la nostra mulassa amb foc. Tampoc no és una anècdota perquè s'ha associat també d'antic amb la funció sexual i la fecundació. Simbolitza el renaixement del Sol, l'element masculí que fertilitza la terra. L'esterilitat de la bèstia, d'altra banda, ha estat atribuïda al fet que no va parar de menjar-se la palla en el pessebre, enlloc d'escalfar el nen Jesús com el bou. La primera data La pirotècnia de la mulassa i els quatre diablots apareix quantificada en diverses ocasions, a banda del 1710, recordeu, la primera referència de diables a Vilanova. El 1768 per Sant Antoni Abat i pel Corpus van encarregar-se "4 cuets de Mulassa" i "20 Dotsenes de cuets pels Miñons" a Joan Roviroso. D'altres referències, del segle XIX, es presenten més endavant. Albert Ferrer Soler també va publicar, en el *Llibre dels Gegants i demes entremesos populars de Vilanova i la Geltrú*, una nota de l'Obra de Sant Antoni que diu que la mulassa va petar

”quatre cuets grossos i dos dotsenes dels chichs” el 1659. Una referència que fa recular a aquell any la datació de diables a la vila. I és que si la mulassa tan sols tirava un coet gros a quatre llocs i els quatre diablots, els petits, no és forassenyat afirmar que les “dos dotsenes dels chichs” no eren per la mulassa, sinó pels diablots. En aquesta ocasió, el seu paper subordinat va fer que se’ls obviés. Un rol que també apareix definit aquells anys en el veí drac de Vilafranca del Penedès. En el Llibre Verd de Vilafranca se’l cita acompanyat de cinc diablots. La data, a més, podria situar-se encara més enrere si s’acceptés que l’animal va anar escortat d’antuvi. El mateix Albert Ferrer va localitzar uns “gastos an fet los sagristans per la mulassa” del 1629, que no necessàriament havien de ser de la seva estrena. Aquest autor també va indicar que l’entremès probablement ja existia en el segle XVI. Els diables, dissortadament, tan sols han aparegut anomenats fefaentment a partir del segle XVIII, com la resta d’entremesos de la Parròquia de Vilanova. Un rebut del geganter Josep Ivern, de qui se sap que va representar en diverses ocasions a tots actors dels entremesos de la Parròquia, deixa constància de la seva compareixença el Corpus de 1756: “per lo Jagant y Jaganta ... 2 lliures 6 sous, mes per la mulasa ... 16 sous, mes per los daiblots ... 12 sous”. Del Corpus de 1773, 1774 i 1775, hi ha documents similars de Sebastià Font, el cap dels ministrils que animaven els gegants.

El cirurgià Josep Mateu, esmentat uns paràgrafs enrere, és qui hi destaca d’entre qui van vincular-se’n en l’antigor, per tenir-ne cura amorosament durant quasi cinc dècades, entre els anys 1716 i 1765. De l’època també hi ha notícia de la vestimenta dels diables. Un dels seus trets característics i que pretén passar per la d’aquestes figures. Un “Comta del que tinch treballat Per la obra de Sant Antoni Abat de vilanova” del 1764 recull que el sagristà Miquel Mestres va “remandar los vestits dels armats i diablots”. Aquí també queden recalcats els lligams de la Parròquia de Vilanova amb els entremesos, ja que les robes van ser adobades amb d’altres de la casa. Xavier Orriols, en ‘Diables i Diableries vilanovines, també ha argumentat amb molta reserva que aquests personatges havien tirat rodes de foc, com els d’altres poblacions, arran que “se feren venir de Barcelona [...] deu dotzenes de carretillas y 4 rodas” el 1722 per Sant Antoni Abat. Prudència ben justificada per la crema de rodes de foc en focs d’artifici també aquells anys. El rei Carles III L’Església oficial va deixar de veure amb bons ulls la intervenció dels entremesos a la processó del Corpus durant el segle XVIII. Les autoritats van considerar que el protagonisme de la vessant lúdica i la desmesura dels actors encobrien la intencionalitat aleccionadora del seguici. Durant el regnat del rei Carles III, es van aprovar una sèrie d’acords per tal de donar un cop de timó a la situació. El Consell de Castella, el Capità General i la Real Audiència van disposar el 1770: “Que en la procesión del Corpus no fuese el que se llama padre del león, que los que llevan esta figura no hagan ruido alguno, como que ruge o se enfurece. Que los de la mulassa no disparen coetes ni otros fuegos. Que el que conduce la del buey no cause alboroto embistiendo a los muchachos, que el que va con el aguila no baile [...] sino fuere delante y en obsequio del SS. Sacramento y cuando saliese de la Iglesia”. Una Real Cèdula va restringir el 1780 “que en ninguna Iglesia destes Reynos sea Cathedral, Parroquia o Regular, haya en adelante Danzas, ni Gigantones, sino que cesse del todo esta practica en las Processiones y demás funciones Eclesiásticas, como poco conveniente á la Gravedad y Decoro que en ellas se requiere”. Aquesta mesura també suggereix l’interès d’evitar-se el malbaratament de diners en rues aparatoses. Les prohibicions, amb tot, es van esvanir al cap d’uns anys. L’entitat pròpia i l’èxit dels entremesos entre la població van obligar la marxa enrere de les autoritats. A Vilanova, la cavalcada va tornar al carrer el 1784. Una represa que va rubricar-se amb la construcció d’una segona mulassa a cavall dels segles XVIII i XIX. La incidència de les sancions, no obstant això, ha dut a diversos autors a afirmar que la mulassa va adquirir el seu caràcter actual, que deixés de llançar foc, el 1779. Però la mulassa no va apagar-se aleshores, sinó després del 1815, almenys. Diverses notícies en donen fe. El 1782, la Parròquia de Vilanova encara va gastar-se un diners “Per los quets de la Mulasa”. El 1808, “per pagar los portadors de molassa any 1808 y capbuitada [del Corpus] y per los cuets”. El 1810, “per Nou cuets grossos per la Mulasa”. La referència del 1815 és uns paràgrafs endavant. D’altres, a més, que la bèstia va continuar acompanyada dels diables. El 1779 i 1780, són anotats “los cuets de la Mulassa, y Diablots per Sant Antoni Abat i Corpus”. El mateix 1780, “los portans dels gegants, Molassa, diablots dia de Corpus y Sant Antoni”. El 1787, “de la Mulassa [...] Als diablots”. El 1788, “la Mulassa y Diablots”. El Comptes de l’Obra també revelen que seguien essent quatre els

diablers. El 1780, va recompensar-se el treball de “los dos homes que portaren la Mulassa [i] los 4 homes que feren de diablots”. El 1787 per Sant Antoni Abat, “los 4 Diablots a 5 sous que se dona á cada hun”. El 1789 pel Corpus, “Per los 4 homes que feren diablots”. El mateix el 1790. La mulassa dels Cabanyes Una segona mulassa, anomenada indistintament la nova, petita, xica o somera en la documentació de l’Obra de Sant Antoni, va incorporar-se a cavall dels segles XVIII i XIX. La primera referència és del 1801, a falta de dades de la darrera dècada del segle XVIII. Albert Ferrer va assenyalar que va ser una ofrena del potentat Llorenç de Cabanyes Fusté, Obrer de la Parròquia de Vilanova entre el 1791 i 1792. La donació va ésser durant el seu exercici? L’aparellament d’aquesta segona mulassa amb la ja existent, d’aleshores ençà també denominada vella o grossa, tampoc no va comportar la desaparició dels quatre diablers. El 1801 pel Corpus, consta la despesa del passeig de “las dos Molassas [i] Diablots” i de “los Rafresch dels portans del Jegans, Molassas, Diablots, Musichs y demás”. La informació es repeteix a l’edició següent. El 1807, “Per portar la Molasa grossa y patita y Diablots”. El 1814, “Pagat lo refresch de la Vigilia y festa Nostra Senyora de las Neus, als portants los Gegants, Molassas, diablots y musichs”. Un reglament de l’Obrer de Sant Antoni Abat del 1807 aclareix que es gratificava “als diablots 11 sous 3 quiscunt dels quatre que son, y per portar las dos molasas 9 pesetas”. El document, també que el refrigeri era la vigília al vespre a casa de l’Obrer en exercici. Els portants dels entremesos hi eren obsequiats amb “ayguardent ó be resolis, admetllas y vellanas torradas y trenas” i “la copbla de música de la Capella que los acompanyan” amb el requisit de la “xocolata”; als músics se’ls ha dispensat un tracte preferent de sempre. La condició ígnia de la mulassa vella, doncs, no va trastocar-se el 1779. Però, ai las! La nova sembla que no va lluir-la mai.

La documentació recull la sortida dels dos animals i els quatre diablots, i el lliurament d’uns pocs coets, com era habitual, a una sola bèstia. El 1804 pel Corpus, van destinar-se diners per “los quatre diablots”, “las dos Molasas” i “al Pere de las Crosas per algun Cuet [...] per la molassa”. El 1812, “al Pere de las Crossas los cuets per la Molassa”, “lo treball de portar las Molassas la Vigilia de Corpus, y Cap de Octava” i “als 4 Diablots”. El 1814, “al Pere de las Crossas los cuets per la molassa”, “als 4 Diablots” i “lo refresch dels portans los gegants, molassas, y diablots los dos dias”. El 1815, “a Pere Boada [el Pere de les crosses] per 5 Coets per la Molassa” i “lo treball de portar la molassa, y diablots, refresch per estos, sota Obrer, Sacristans, etc” L’absència de foc en la nova també s’endevina perquè va rebre d’entrada una denominació peculiar, somera, que no incideix en diferències de volum o d’edat, les freqüents en aquests casos. Un atzucac que planteja si la mulassa vella va acabar emmudint per mimetisme de la nova. Per estalviar-s’hi els diners de la pólvora o més riscos després de l’esclat d’un coet defectuós? Fos com fos, ara tan sols resta l’amansament de l’animal i l’esvaniment dels quatre diablers per inoficiosos. La última referència d’aquests darrers és del 21 de gener de 1816. Aleshores, el sagristà Magí Roca encara va “compondra 2 vestits dels diablots”. De tota manera, uns altres diablers i una altra bèstia de foc van irrompre pocs anys més tard. La primera notícia fefaent d’un ball de diablers i del drac de Vilanova és del 1832 per Sant Antoni Abat. A més, els vincles entre la mulassa i els diablers sembla que hagin de ser perennes. I és que ambdues figures van brostar plegades el 1947, després d’un llarg parèntesi d’inactivitat.